

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

УДК 94(=163.41)(4-12)“19“(049.3)

DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.6022018.19>

Осврт

*Љубиша Деспотовић**

Институт за политичке студије, Београд

НЕКАЖЊЕНО САТИРАЊЕ СРПСТВА У 20. ВЕКУ

Радослав Гађиновић, „Насиље над Србима у XX веку – узроци и последице“, књига 1. и 2, Евробук, Београд, 2017.

Постоје књиге у научном опусу интелектуалаца које након свог изласка из штампе дефинитивно потврђују високи научни и интелектуални статус њеном аутору како у националној академској заједници тако и у ширем културном кругу који конзумира део академске продукције, особито оне која има национални значај и шире културолошке импликације. Једна од таквих не тако честих је свакако двотомна научна монографија уваженог колеге **проф. др Радослава Гађиновића**, научног саветника **Института за политичке студије у Београду**, посвећена комплексној теми истраживања насиља над Србима у 20. веку. Поменута двотомна монографија проф. Гађиновића, дефинитивно показује његов постојани интелектуални ангажман на националним темама, патриотски ентузијазам, научну акрибију, истраживачку самосталност, методолошку систематичност, културну посебност, и академску озбиљност. Научној установи у којој ради ово свакако треба да чини част али и задовољство што у својим редовима има једног таквог врсног истраживача и интелектуалца, чији континуирани и систематичан научно-истраживачки рад Институту као матичној научној кући, доноси престиж и поштовање у широј академској заједници Србије и Региона.

* despotlj@stcable.net

Професор Радослав Гаџиновић, спада у ред малобројних интелектуалаца у нас који има богат научни опус и одиста велики број респектабилних научних дела. Иако у нашој академској јавности слови превасходно за врхунског и водећег стручњака за глобалну и националну безбедност, особито за теме тероризма и антитероризма, (што потврђују књиге: „Политичко насиље и глобализација“, „Тероризам“, „Антитероризам“, „Тероризам у политичкој и правној теорији“, „Безбедносна функција државе“, „Угрожавање капацитета националне безбедности“ и др.) опус колеге Р. Гаџиновића не сме се нипошто редуковати само на овај значајни слој његовог истраживачког ангажмана. Као посебна интелектуална појава, колега Гаџиновић у свом укупном опусу покрива низ значајних научних области од права, политикологије, геополитике и науке о безбедности, до социологије, историографије и књижевности. О томе сведоче његове бројне научне монографије, али и квалитетни књижевни радови („Српска поема“). Оно по чему се његов интелектуални ангажман посебно издваја јесу истраживања комплексних националних тема, особито снажно и изражајно оних које покривају 20. век. О томе устрајно сведоче научне монографије посвећене непролазној теми „Младе Босне“ и њеном прометејском ангажману на плану националне еманципације, те књиге „Насиље над Југославијом“, „Отимање Косова и Метохије“, а као круна и двотомна монографија „Насиље над Србима у 20. веку“ која је и предмет нашег интелектуалног увида и анализе.

Значај овог комплексног научног дела, није садржан само у чињеници да је то до сада по обиму најволуминознија научна монографија професора Гаџиновића, већ управо у факту њене структуралне сложености и научне интердисциплинарности. На ретко умешан и креативан начин њен аутор демонстрира како је овако национално трагичну а методолошки комплексну тему могуће истраживачки обухватити једино у сложеним захватима комбиновања више научних и дисциплинарних поља и примењених метода. У широком распону од минуциозних анализа геополитичких аспеката који дефинишу најшири али и истовремено најважнији просторно-географски комплекс захваћене теме, па преко сложене анализе међународних односа у конкретном историјском процесу, затим особито важних међународноправних импликација, историографских контроверзи, па преко дефинисања неизбежног социолошког, политиколошког али и демографског аспекта истраживане теме, те сумњивих филозофско-етичких и моралних импликација деловања појединих политичких актера тога времена, до компаративно-религијских и конфесионалних мотива који покрећу масе на

акцију. Наравно, и неизбежних конкретних политичких и економских интереса који стоје иза сваке политике, и на крају сумирања и свођења трагичног биланса испољавања сваковрсних облика политичког и физичког насиља као укупне резултанте ратних и мирнодопских злочина, етничког чишћења и геноцида над Србима у 20. веку.

Посебан квалитет ове монографије чине *научне, историјске и геополитичке поенте* које као сумарни кондезат укупног националног ангажмана аутора, он несебично дели са својим најистрајнијим читаоцима. У тим сведеним националним поентама аутор настоји и успева да на концизан, прецизан и поучан начин маркира суштину анализираних историјских процеса (како у њиховој дијахронијској тако и синхронијској перспективи) и упуту јасну поруку свеколиком Српству о потреби националног отрежњења и народног сабирања око програма опстанка нације у будућности. Означене поенте представљају *рационално језгро интелектуалног умећа аутора*, заснованог на озбиљној и свеобухватној анализи и креативној синтези која понекад нужно надвисује чињенични ниво историјских процеса улазећи у простор научне антиципације и могућих историјских алтернатива. Управо ти и такви интелектуални увиди аутора чине посебно захтеван али квалитативно-суштински нови допринос тумачењу трагичне прошлости нашег народа у контексту догађајне историје 20. века на просторима бивше Југославије и Балкана у целини.

Сложена структура прве књиге ове монографије протеже се у временском распону већем од готово пола века. Она опсервира историјске процесе везане за сам крај 19. века без којих није могуће разумети остале догађаје и токове, као што су на пример одлуке Берлинског конгреса које редефинишу конфигурација дотадашњих међународних односа и покрећу читав ланац нерешених геополитичких питања, па затим оне на прелазу два века али и са самог почетка 20. века (Мајски преврат у Србији, Анексиона Криза, Балкански и Први Светски рат и сл.) па закључно са, контекстом настанка Краљевине СХС, национално конфликтних односа у њој и убиством краља Александра Карађорђевића као последице злокобног деловања усташког покрета и ВМРО а завршава се исцрпном анализом албанског насиља у државно-правним оквирима Краљевине Југославије.

Сам почетак књиге посвећен је ипак њеном теоријском и методолошком утемељењу (што иначе чини мали број наших аутора у својим научним монографијама), и разјашњењу основног појмовног оквира који одређује ова сложена тема монографије а

то је *насиље, његови узроци, врсте и последице*. Насиље се најпре анализира у контексту његовог најопштијег теоријског оквира који се доживљава кроз концепт „универзалне комуникације“ чију поруку без обзира на образовни или интелектуални ниво разуме сваки појединац с обзиром на природу његове бруталности и експлицитности. Аутор у наставку, са правом инсистира на разјашњењу значајних разлика у одређењу појмова *моћи, силе и насиља*. Позивајући се на креативни методски став Бертранда Расла, аутор истиче да „оно што је енергија за физику да је то моћ за друштвене науке“, особито у контексту анализе савремених међународних односа. Гађиновић у разматрању односа корелације моћи и силе, силу своди на инструменталне аспекте моћи као такве. Аутор исправно користи основно али и најпрецизније одређење насиља као *употреби силе да би се изнудило одређено понашање људи противно њиховој вољи*, а у наставку јасно мармира теоријско дефинисање насиља као „екстремног облика агресије нелегитимном или неоправданом употребом физичке или психичке силе“. У тако добро утемељеном поступку дефинисања појмова и теоријског оквира рада, аутор није само испоштовао најбоље примере методолошко-теоријског фундаирања и аналитичко-синтетичког оквира своје научне монографије, већ је сваком евентуалном читаоцу, па и оном ван научне заједнице омогућио јасан увид у природу моћи, силе и насиља. Наравно и аспекте њихове (зло)употребе у међународним односима држава и нација који су нажалост препуни негативних примера а особито на овим нашим балканским ветрометинама.

Значајан аспект рада посвећен је дефинисању геополитичког контекста, међународних прилика и односа на самом почетку 20. века. Без овакве врсте одређења просторно-географског и међународног контекста не би било могуће разумети конкретне политичке догађаје и процесе, који су покретали историјске актере на терену и гурали их у међусобне конфронтације, где је употреба силе и насиља често бивала претежнија од поштовања узуса међународног права, људских слобода, али и елементарних норми ратног права и хуманизма. Гађиновић нас с правом подсећа да су велике и регионалне силе, прекрајале односе у региону искључиво поштујући своје државне и економске интересе а готово у свакој прилици делујући насупрот интереса малих народа, од којих *према српском особито злокобно, насилно и неправедно*. Типичан пример за такву праксу јесте и аустроугарска окупација Босне и Херцеговине, настала након одлука Берлинског конгреса 1878. године, која ће своје финале имати у њеној анексији 1908. године. Тадашња Европа, као и садашња уосталом, мало је држала до слободe и права малих

народа, њихове потребе за уједињењем, политичким, културним и економским развојем. Она је послала Аустроугарску монархију да својом војном силом затоми и последње наде народа у БиХ за својом аутономијом и уједињењем са државном матицом Србијом. Не би ли на такав агресивни и узурпаторски начин бар делимично намирила своје незасите империјалне и територијалне апетите на Балкану, истиче Гађиновић. Све покушаје побуне или устанка српског народа против окупације она је гушила у крви, спроводећи стравично насиље и репресалије, као и на примеру устанка из 1882. године који је букнуо у непокорној Херцеговини. То се савршено уклапало у германску геополитичку константу, о њиховој територијалној трансгресији ка Истоку и Југоистоку, где је просторни захват (особито на овом југоисточном вектору) који је егзистенцијално насељавао у највишем проценту управо српски народ требао бити само прва карика, у плановима даљег наступања, а сам народ упркос његовом одлучном противљењу или *трајно покорен или брутално уклоњен* што ће каснији трагични догађаји страдања Срба у Првом и Другом Светском рату сурово потврдити.

Суштину окупационог режима Монархије чинио је репресивни апарат комбинован са методама идентитетског инжењеринга и покушајима стварања синтетичких нација, заснованим на малим регионалним разликама али и снажним интересима конфесионално-верских институција које су вешто и бескрупулозно користиле сталне неприлике и тешко стање народа на терену за остваривање својих вековних планова и аспирација (Ватикана за даље ширење свога утицаја кроз конфесионално-националну конверзију *по формули све што је римокатоличко има се сматрати хрватством* и покушајима да се од верских специфичности исламизованог српског становништва изгради нови идентитетски оквир бошњаштва *који је имао политичке претензије да тај исламизовани део нашег народа трајно сепарира из српског националног корпуса*). За такве намере идеална прилика је била користити окупационе механизме власти и кренути у процесе насилног кидања српског националног ткива у Босни и Херцеговини. Најактивнији на том плану био је Бењамин Калај и његова политичка накана да формира босанску нацију. Гађиновић нас подсећа да је то чинио фалсификујући историју (чак забрањујући просветну употребу и своје властите књиге о Историји Босне коју дефинише као српску са три верско-конфесионалне варијације), али и административним мерама, у којима се српски језик проглашавао босанским, негирајући националну компоненту Срба и Хрвата, проглашавајући да у Босни нема ни једних ни других већ само Босанаца. На ту по српске националне

интересе малигну акцију надовезивао се и врхбосански надбискуп Јосип Штадлер који је кроз форму деловања *римокатоличке акције и прозелитизма* спроводио интересе Ватикана, током времена све злоћудније откидајући део по део српског националног ткива. Гађиновић не пропушта прилику да нас као врстан интелектуалац, подсети на шири контекст тога времена, времена нескривеног колонијалног освајања, где се у име наводног ширења европске културе и цивилизованости спроводио најрадикалнији расизам, агресивни шовинизам, брутална економска експлоатација и културна сегрегација.

Значајан део прве књиге своје монографије, аутор посвећује и Мајском преврату у Србији 1903. године, околностима које су до њега довеле, али и деловању организације „Уједињење или смрт“, а мало касније и Солунском процесу где је главна мета био пуковник Апис и обрачун са српским патриотским покретом. Посебно важна јесте релевантна аргументација аутора Гађиновића којом се на документован начин показује да је читав Солунски процес био *монтиран* а да су кључни разлози за то лежали како у унутрашњо-политичким потребама режима (престолонаследника Александра Карађорђевића и председника владе Николе Пашића) да се обрачунају са аписовцима, тако и у намери да се њиховом физичком ликвидацијом задобије поверење аустријске стране која је то тражила од српских власти све време након Сарајевског атентата. Особито важно у овом делу књиге јесте указивања аутора на *смутљиву, фалсификаторску и србомржачку активност Мирослава Крлеже*, који није жалио напора да фалсификује и подмеће пуковнику Апису наводну умешаност у организацију атентата на Франца Фердинанда. Овај контроверзни и по српске националне интересе малициозни писац, наставиће особито „плодно“ да делује у окриљу Титове Југославије ширећи своју мржњу према Србима и чинећи сваковрсне пакости и непочинства не би ли им учинио какву штету. Читав овај део књиге обилује убедљивим доказима за које аутор Гађиновић није жалио труда да их сакупи и изнесе пред своје читаоце а нарочито о бројним фалсификатима и ревизионистичким процесима који су требали да терет кривице за избијање Првог светског рата превале на плећа српског народа.

Значајна деоница књиге посвећена је расветљавању историјских околности настанка Призренске лиге, етногенези Албанаца, њиховим везама са Аустроугарском монархијом и планираном насиљу над Србима као сталном и континуираном средству притисака за њихово исељавање са простора Старе Србије, у циљу промене демографске и етничке слике као и односа снага на терену у

корист Арбанаса. Посебно значајно је то што Гађиновић разбија све етничке илузије Албанаца и псеудонаучне „истине“ бечких историчара које су деценијама служиле у пропагандне сврхе и шириле лажи о некаквом илирском пореклу Албанаца. Гађиновић јасно показује да су они као народ део *наткавказког племена Албани, по крви и језику најближи Дагестанцима*, и да је њихова значајнија инфилтрација на српске просторе а особито на Косово и Метохију била тек 1754. године, а најинтензивније у другој половини 19. века. Овај део књиге, посебно је битно да прочитају сви они који намеравају да формирају своје ставове о статусу КиМ-а, а особито важно, наша политичка елита која претендује да о томе одлучује. Ту ће пронаћи изузетно поткрепљену аргументацију која не оставља ни мало простора за политичке импровизације и која до последњег слова распршује све лажи и фалсификате који су се током последња два века а особито снажно у последњих неколико деценија раширили у међународној заједници и једнако малициозно и у домаћој јавности. Ти неуки, лажни и злонамерни искази, служили су и служе да се формира погрешна перцепција о томе да је Косово и Метохија албанско, те да они наводно на њега имају етничко и политичко право и да Срби морају у исто време да прихвате ту исконструисану реалност као свршену ствар. Управо је ова књига професора Гађиновића уз ону раније поменуту („Отимање Косова и Метохије“) сјајан научни темељ и национални предлог да се борба за наше Косово и Метохију настави. После ових увида, сада снажније и отвореније јер на утемељен начин показују његову историјску, духовну, националну, културну, идентитетску и државну укореењеност у српском националном и државотворном бићу. Сада посебно утемељено уз обимну грађу из оба тома монографије која на документовано веродостојан начин сведочи о насилном карактеру концепта „Велике Албаније“ и стравичним злочинима и насиљу Арбанаса, којима је српски народ на тим просторима вековима био изложен у намери да се тај злоћудни и недемократски пројекат оствари.

Значајан део књиге посвећен је борби српског народа за ослобођење и уједињење. Великом патриотском узлету у Балканским ратовима и невиђеној историјској епопеји Срба у Првом светском рату. И у овим деловима књиге, аутор сада већ пословично методолошки доследно и научно аргументовано објашњава геополитичке и међународне околности које указују где треба тражити узроке за избијање Великог рата, али и тежину патњи и притисака на српски народ. Осветничко пировање Аустроугара и Немаца у окупираним деловима Србије, али једнако снажно и убедљиво, о

патњама наше сабраће преко Дрине, који су пострадали у хајкама и погромима организованим након Сарајевског атентата, на монтираним судским процесима као што је био онај у Бања Луци 1915. године. Један од најтежих и најзанимљивијих је свакако и одељак књиге која се бави реконструкцијом фалсификата западне науке која се ставила у службу политике насиља над Србима након Версајског мировног споразума. Најпре немачка историографија и правна наука која кривотвори српску архивску грађу у покушају скидања одговорности са себе као узрочника и покретача Великог рата. Гађиновић након исцрпне анализе констатује: „У суштини, реч је о фалсификатима које су приређивали професионални произвођачи таквих докумената, који су радили за ‘познатог купца’“. Но ако је могуће „разумети“ немачке разлоге за ову врсту нечасне работе у којој је наука најгрубље злоупотребљена за потребе националне политике у покушајима ревизије Версајског мировног уговора, тешко да можемо разумети а још мање оправдати такву праксу једног дела америчке научне заједнице, који своју квази научну делатност стављају у директну функцију служења немачким ревизионистичким интересима, а најупорније међу њима свакако, историчари, Синди Бредшо Феј и Хари Елмер Барнс. Од осталих европских научника у том нечасном послу посебно су се истицали Британац Едмунд Дин Морел, Француз Жорж Демарсијал и Швајцарац Матијас Морхарт. Међу њима особито тужно и ниско и један Србин и дипломата Милош Богићевић. Такав тренд накнадне историографске „памети“ и ревизије, јавиће се и сто година касније, када је у поводу обележавања једног века од почетка Првог светског рата, нахрупила права поплава ревизионистичких књига које су своје „објективне“ историографске увиде хтели да саобразе тренутним позицијама моћи великих сила и интересима њихових актуелних политика особито ревносно исписана пером Маргарет Макмилан, Кристофера Кларка и Холма Зундхаусенда.

Главна тематска поља друге књиге Гађиновићеве опсежне монографије, посвећена су најпре злочинима и геноциду над Србима у контексту Другог светског рата, а посебно насиљу од стране немачких окупационих снага, злочинима мађарских окупационих снага, затим на бугарском окупационом подручју а свакако највише улози Ватикана у ликвидацији Срба и процесу верске конверзије, односно покатоличењу православних Срба у оквиру тзв. НДХ-азије. Другу велику тематску целину чине поглавља везана за насиље арбанашких фашиста – терориста у контексту поменутог рата, али свакако и наставак њихове злочиначке праксе непосредно после рата, у контексту државе ФНРЈ и касније када је она проме-

нила име у СФРЈ. Гађиновић с правом истиче нечасне поступке комунистичке власти у Југославији, и одлуку о забрани повратка српских прогнаника на Косово и Метохију, стајући тако на страну албанских балиста који су те злочине чинили током Другог светског рата. Гађиновић с правом указује на у српској јавности често скривани злокобни континуитет антисрпског деловања комуниста који су још од Дрезденског конгреса као један од својих главних политичких циљева истицали борбу против наводних великосрпских претензија у Југославији. Као илустрација, обрађени су такође, мало познати али запањујуће бројни примери злочина и терористичких акција против Срба у државним оквирима СФРЈ али и ван ње, како од стране усташке емиграције тако и од стране шиптарског и бугарско-македонског одметничког тероризма.

Велико тематско подручје у књизи посвећено је процесима разбијања СФРЈ, како у међународним и геополитичким околностима, тако и у контексту верског и грађанског рата који је избио на њеним развалинама, те повампирењу старих антисрпских идеја и идеологија, које су политички и војно подржане од атлантског геополитичког фактора и радикалног ислама који је на терену заједно са локалним муслиманским екстремистима поново заиграо крвави пир око српског национа. Професору Гађиновићу чини на част што правилно конотира ове процесе као *разбијање СФРЈ*, а не неутралним и погрешним појмом *распада*, који је позајмљен из биолошке науке а који је често злоупотребљаван од стране једног дела аутошовинистичке интелектуалне заједнице Србије, у настојању да прикрије праву суштину агресивне политике Запада према Србима на њеној бившој државно-правној територији. У том отужном интелектуалном контексту самооптужби једног броја интелектуалаца у Србији, отржењујуће и охрабрујуће делује напор аутора Гађиновића да обради као посебну тематску целину наводни геноцид у тадашњој енклави Сребреница а који посвећује поступцима његовог правног демистификовања и политичке деконтаминације. У њој аутор демонстрира изванредну аналитичку способност да на малом простору укаже на све релевантне и њему доступне документе и изворе који јасно демаскирају позадину интереса који су произвели тзв. случај Сребреница. Гађиновић одлучно демаскира злоћудне намере атлантског политичког фактора да Србе као жртве стравичних злочина у том подручју, прекодира у народ са геноцидним обележјима.

С обзиром на своју главну стручну вокацију, професор Гађиновић није пропустио прилику да у контексту ове значајне монографије анализира и презентује јавности и насиље над Србима које

је чињено од стране тзв. *транснационалних терориста од којих највише озлоглашених муџахедина*. Они су спроводили акте најсуровијег насиља и ратних злочина често маскирани у идеолошки контекст верског рата који се деведесетих година прошлог века одвијао на простору бивше Југославије, а свакако највише у Босни и Херцеговини.

Завршни делови друге књиге посвећени су злочинима НАТО пакта приликом агресије на СРЈ 1999. године, као и улози тајних служби у процесима отимања Косова и Метохије. Гађиновић се такође позабавио тешком и трагичном темом трговине људским органима киднапованих Срба и прећутном подршком западног политичког фактора који су омогућили и годинама прикривали ову злоћудну делатност ОВК терориста. У овом делу књиге неизбежна је била тема антисрпског деловања Хашког трибунала и његовог настојања да за почињене злочине свих страна у рату оптужи и докаже кривицу само за српску. И тако народ који је претрпео велика страдања преведе у статус ратних злочинаца. Упркос наводној декларативној намери да избегне колективно жигосање целе једне нације, број оптужених и осуђених Срба у директној је сразмери са овом нечасном накатом политичког окривљавања српског народа. Са друге стране таквом наказном политиком селективне „правде“ извршили су акте аболирања од кривице осталих учесника рата (хрватска и бошњачка страна) а нарочито себе као инспираторе, организаторе и налогодавце тих стравичних злочина.

Истрајно читање ове обимне, сложене и надасве квалитетне научне монографије професора Гађиновића, произвело је код мене као читаоца и колеге, мучан утисак и трагична осећања. Пробудило мноштво тешких емоција и горчине. Упркос свим интелектуалним увидима и покушајима да разумем ово страдање, нисам се могао ослободити опорог укуса да за сво ово злочиначко и геноцидно пировање над Србима у 20. веку **нико суштински па чак ни формално није осуђен и кажњен посебно пред међународним судовима**. Не знам да ли је осим јерменског народа и један други народ тако сурово страдао а да за таква злодела није било међународне правде и осуде. Трагична судбина јеврејске нације, добила је упркос свим злочинима и холокаусту какву-такву правну сагисфакцију у Нирнбершком процесу и јасну осуду међународне заједнице са оштром поруком да се то не сме више поновити.

Српска страдања нису добила оправдан пијетет чак ни од стране властите политичке и друштвене елите, без обзира о ком државно-правном оквиру да је било речи. Као да су се Срби стидели или плашили да јавно проговоре о *свом бруталном сатирању* и

да траже адекватну правду за своје жртве. Култура сећања код нас је још увек апсолутно на ниским гранама, немамо довољно институционализоване облике обележавања и сећања на своје жртве, упркос бројним споменицима као белезима српских стратишта. А још мање јасан и тачан попис наших страдалника, којима би и на такав начин исказали поштовање за жртву коју су поднели у име колективног или индивидуалног страдања за свој народ. Професор Радослав Гађиновић је истрајавао у својој научној монографији да на што вернији и прецизнији начин оперише са подацима који нимало не остављају сумњу у њихову валидност и ваљаност. И то је од њега као научника, патриоте и као човека, више него поштено и одговорно. Али тај посао идући његовим стопама мора бити настављен. Релевантне српске научне и државне институције морају једном за свагда да **намире спискове наших страдалника али и наших крвника**, и да се једном као такви упишемо у списак истрајних народа који су знали да достојно обележе своја стратишта. Уз кристално јасно послату поруку да се у будућности страдање српског народа неће толерисати и да неће остати некажњено.

Никада више ћутање о српском сатирању у име некаквих интернационалних идеологија и интереса биле оне леве или десне провенијенције, никада више ћутање о саучесништву једног дела наше елите у страдању властитог народа, никада више ћутање о злочинима над Србима. Професору др Радославу Гађиновићу, дугујемо велики респект и захвалност за све што је као интелектуалац чинио и чини за одбрану интереса српског народа и спасавање његове части и опстанка. Када бисмо и ми остали учинили само део његове интелектуалне и патриотске жртве, сви бисмо као народ и као грађани могли много поносније да ходамо прелепим крајолицима наше измучене земље, са јасном поруком Свету *да некажњеног и необзнањеног сатирања српства више неће бити.*